

Markéta Končelová

Neolitická sídelní aglomerace v prostoru dnešního Kolína (text + Přílohy)

Posudek disertační (Ph.D.) práce

Cíl a obsah posuzované disertace, zaměřené na dějiny neolitu, naznačuje autorka v Předmluvě: Dosud byly u nás poměrně podrobně zpracovány dlouhé neolitické kůlové domy lidu s LnK a VK a mladoneolitické rondely; ne tak „obytné struktury“ zejména mladšího neolitu. Právě zpracování a vyhodnocení těchto „obytných struktur“ si Markéta Končelová vzala za hlavní úkol, zejména když dostala k dispozici materiály z nedávného záchranného archeologického výzkumu na silničním obchvatu I/38 města Kolína v období neolitu. Druhou řešenou problematiku pak tvoří podoba mladoneolitických sídelních areálů.

Disertace má značně složitou strukturu: Od pojednání o Kolínsku v neolitu (včetně výzkumu na obchvatu silnice I/38) přechází autorka k přírodnímu prostředí a vymezení regionu (sídelní aglomerace) v ohybu Labe u Kolína včetně šesti labských levobřežních mikroregionů (m. Hořanského potoka, Nebovidského potoka, Štítarského (Pekelského) potoka, Nouzovského potoka, m. Polepky, m. Nová Ves I – Ohrada – Chaloupka), registruje labské pravobřeží a charakterizuje studovanou pramennou základnu. Poté se věnuje systematické sídlištní objektů a jejich rozboru (s dílčím závěrem), vývoji půdorysů dlouhých neolitických domů lidu s LnK a VK, klasifikaci a analýze keramiky, kamenné broušené, štípané a jiné kamenné industrie, kostěné industrie, lastur aj. Zvláštní pozornost zaměřuje na mazanici a na otisky stavebních konstrukcí v mazanici. V Závěru (str. 165-167) konstatuje, že subregion 7b české neolitické sídelní oikumeny, nově označovaný jako „Kolínsko“, o rozloze minimálně 11 km², disponuje díky zmíněným odkryvům na levobřežní terase Labe, početnými, v některých případech unikátními „pozůstatky dlouhých neolitických obytných struktur“ a dvěma dokumentovanými rondely. Vyzvedává specifický ráz břehů Labe (možnosti identifikace brodů v neolitu, význam Labe a jeho přítoků pro blízké i dálkové kontakty: výskyt mramorových náramků, doklady malované keramiky MMK I v příkopech rondelů). Z hlediska metodického je důležitým výsledkem autorčina studia časové zařazení „žlabových půdorysů obytných struktur“ na ploše I-7, které jsou v Čechách bez analogií.

Značnou část disertace zabírá pojednání o záchranném archeologickém výzkumu na obchvatu silnice I/38 v Kolíně (2008-2010). Archeologické situace zde byly zachyceny na celé trase o rozměrech 42,9 ha (s malými výjimkami), a to opakovaně v průběhu pravěku, některé i v raném středověku; z toho vyplývá i velký počet zjištěných archeologických objektů: 6101. Důležitá je rovněž informace o metodice exkavace jednotlivých objektů, odebírání vzorků atd. Na trase obchvatu I/38 byly zkoumány plochy I-IV; velmi početnou kolekci neolitické keramiky, odrážející vývoj od LnK a VK až po pozdní neolit, přinesl odkryv na ploše I, rozdělené do částí I-1 až I-9. Z různých důvodů zvolila autorka ke zpracování pouze plochu I-7 o rozloze 2,3 ha, s počtem 1174 objektů, patřících kulturám z neolitu, eneolitu, doby bronzové i železné a raného středověku. Zde zachyceným pozůstatkům obytných neolitických

konstrukcí ve formě dlouhých půdorysů tvořených základovými žlaby podkovovitého (trapezoidního) tvaru, které jsou v českém prostředí bez analogií, věnovala Končelová speciální pozornost: vzala si za úkol určit jejich chronologii spolu se zhodnocením veškerého neolitického materiálu z okolního sídliště na ploše I-7. Došla k pravděpodobné souvislosti těchto žlabů s vývojem mladšího stupně VK, přičemž podotýká, že stav poznání mlado neolitických sídlišť prozatím u nás nedovoluje sestavit typologický přehled těchto struktur (s důvěrou vzhlíží k budoucím poznatkům z rozsáhlých sídlišť v Jaroměři nebo Příšovicích).

V kapitole 4 (Sídlištní objekty) se autorka ponořila hluboko do teorie, terminologie a metodiky výzkumu jednotlivých entit sídlištních objektů. Využila k tomu množství odborné literatury i vlastní zkušenosti. Výsledkem je užitečná pasáž definicí hlavních typů sídlištních objektů (str. 34-35), která sice nepřináší nic nového, ale známá fakta kodifikuje. Představuje potom vlastní systém zpracování neolitických sídlištních objektů, v jehož rámci stojí za povšimnutí „Grafický kód půdorysů objektů, jejich stěn, den a výplní“ (obr. 7 na str. 37); ten by se mohl stát univerzální pomůckou pro zpracování dané problematiky. Vcelku objektivně se autorka staví k určování primární i sekundární funkce sídlištních objektů. Analyzované teoretické předpoklady pak promítá do vlastního vyhodnocení 359 entit z plochy I-7, z nichž 191 tvoří prvky devíti dlouhých domů, ne však vždy bezpečně do neolitu datovaných; předmětem dalšího zpracování (rozměry, tvary půdorysů, den a stěn, typy výplní, nálezy, vztahové charakteristiky, superpozice aj.) pak se stalo pouze 60 sídlištních objektů, datovaných spolehlivě do neolitu. Ze zpracování vychází závěr, že nejstarší pozůstatky osídlení plochy I-7 spadají do II. stupně LnK, zastoupen je dále IV. stupeň LnK, potom patrně následuje hiát, přerušovaný v období II. stupně VK, následuje výraznější osídlení II/III stupně VK a nejpočetnější jsou doklady osídlení mladšího stupně VK. Autorčiny závěry jsou důvěryhodné, pracuje obezřetně, kriticky a nejisté věci raději nechává otevřené.

5. kapitola (Půdorysy dlouhých neolitických domů) je pojata historicky, jak pokud jde o vývoj poznání, tak jeho současný reálný stav; navíc je připojena, byť jen krátká, pasáž „Status domu“. Z celkového počtu 13 zkoumaných domů (A-M) spadá do doby LnK nejistý počet případů starolineárního typu domu a jediný dům klasického stupně LnK (E); do doby VK 8 případů: domy staršího stupně VK (D, I), mladšího stupně (F, G, H, J, N, M). Autorka podává výstižné charakteristiky domů z hlediska jejich vývoje (variabilita konstrukčních prvků v době mladšího stupně VK: rozpad pětiřadé kúlové konstrukce, dům s anty jako doklad lengyelského vlivu).

Vedle konkrétní analýzy keramiky má 6. kapitola (Keramika) opět také význam metodologický. Vychází přirozeně z hlavních studií dosavadních „klasiků“ tohoto tématu (B. Soudský, I. Pavlů, M. Zápotocká), i dalších evropských badatelů, tyto studie však dále kreativně rozvíjí a dosažené výsledky prezentuje na řadě přehledných grafických tabulek. Výsledky jemného datování keramiky (LnK i VK) využívá zpětně k upřesnění datace řady sídlištních objektů, i obou rondelů na trase I/38 silničního obchvatu města Kolína, případně kostrových hrobů obou žen (objekt 165 a 265) a dítěte uloženého již do částečně zaplněného příkopu (objekt 418), odkrytých u rondelu 1; předpokládaný zánik obou rondelů na počátku mladšího stupně VK IVa (nejstarší zánikový horizont rondelu 1 je kladen zhruba do období 4800 calIBC) je podporován rdc-datem z hrobu dívky ve skrčené poloze z objektu 265: 4600-4500 calIBC. Důležitý je odkryv mladé dívky v netypické natažené poloze s bohatou výbavou z říčních i mořských mušlí (objekt 165), datovaný zhruba k roku 4900 calIBC, o němž se

nevylučuje, že může souviset se vznikem rondelu a jeho užíváním. Dobu, kdy rondel 1 již nefungoval, lze ohraničit obdobím kolem 4400 calIBC.

Další kapitoly disertace se týkají rozboru broušené, štípané a ostatní (brousky, mlýny, otloukače a těrky) kamenné industrie včetně její prostorové analýzy, kostěné industrie (pracovní nástroje i ozdoby) včetně její prostorové distribuce a lastur.

Obsáhlá je 9. kapitola věnovaná mazanici. Pojednává o vývoji bádání a o významu mazanice, o metodách jejího výzkumu a využití výsledků výzkumu (zpracování, fyzikální vlastnosti, hustota mazanice v objektech, omítky a nátěry, mazanice jako prostorový funkční znak) a přináší metodicky poučnou prostorovou analýzu mazanice. Na přílohách 150-166 jsou evidovány a fotograficky i kresebně dokumentovány vybrané kusy mazanice se zvláště výraznými vypovídacími konstrukčními otisky. Kapitola o mazanici ukazuje, že autorka se tématu, běžně dost opomíjenému, věnovala s velkým zaujetím a velkou měrou přispěla k rozvoji výzkumu tohoto důležitého archeologického fenoménu.

Hodnocená disertace Mgr. Markéty Končelové čítá 167 stran textu prvního dílu, 296 záznamů použité literatury (str. 170-183), 26 grafických obrázků v textu a 34 přehledných grafických tabulek v textu. Na 169 přílohách druhého dílu disertace je kromě tabelárního soupisu neolitických lokalit v oblasti užšího Kolínska prezentována dokumentace ke zpracovaným „obytným strukturám“, a to jednak dokumentace planometrická, jednak artefaktuální. Příloha 50 přináší tabelární seznam evidovaných keramických fragmentů LnK z plochy I-7, na přílohách 51-104 je technicky dokonalými obrázky prezentována zpracovaná vypíchaná keramika z plochy I-7, přílohy 105-1208 prezentují tabelární přehled, mapku hustoty zpracované broušené kamenné industrie (BI) a fotografie vybraných artefaktů BI. Přílohy 109-117 opět přinášejí tabelární přehled evidované štípané kamenné industrie (ŠI), mapku hustoty evidované ŠI na ploše I-7 a vybrané kusy evidované ŠI. Totéž se týká ostatní kamenné industrie na přílohách 118-141 a počtu fragmentů zvířecích kostí a kostěné industrie na přílohách 142-148. Počet a prostorovou distribuci lastur naznačuje příloha 149.

Disertaci (Ph.D.) Mgr. Markéty Končelové považuji za významný příspěvek k hlubšímu poznání českého i evropského neolitu a to jak po stránce faktografické, tak metodologické. Autorka dokumentovala jednak obsáhlé znalosti odborné literatury daného tématu, jednak vlastní tvůrčí přístup k tématu, vyplývající z náležité kritičnosti k jednotlivým teoriím dané problematiky, i k sobě samotné. Prokázala nejméně standardní potenciál pro vědeckou práci v oboru archeologie.

Disertace Mgr. Markéty Končelové je napsána jazykem, který bych se nerozpakoval označit jako „technotext“, neboť verbální popis doplňují, někdy velmi podstatně, početné počítačové kreace. Po stránce jazykové a stylistické nelze autorce vytknout téměř nic: práce je vytištěna čistě, téměř bez tiskových chyb, montáž doprovodných obrázků do textu svědčí o zručnosti autorky v oblasti práce s počítačem. Její disertace zcela určitě splňuje náležitosti disertačních prací (Ph.D.), vymezené zákonem 111/1998 Sb., o vysokých školách, § 47, doktorský studijní program, a proto ji doporučuji k obhajobě a po obhájení k přistoupení disertantky ke státní závěrečné zkoušce.

Brno 26. července 2013

Prof. PhDr. Vladimír Podborský, DrSc.

Ústav archeologie a muzeologie
Filozofické fakulty MU v Brně